

re, bi si morali zdaj omisliti projekt, ki bi predlagal pot v čezmejni čas, s stalnimi dogodki in termini v teku leta, kjer bi se na novo predlagalo obrede, navade in šege, ki so se ukoreninile na tem območju. Šlo bi za neke vrste »časovno muzejsko zbirko in zbirko v času«, za katero mislim, da bi lahko vpletla veliko število ljudi in privabila številne obiskovalce.

Na ta način bi okrepili identitetno ukoreninjenost na tem ozemlju, kar bi pomenilo čvrsto oporo ohranjanju in vrednotenju krajevnega jezika in bi potrdilo prepričanje, da je identiteta tega območja dejansko sestavljena iz slovenskega jezika kakor tudi iz dragocene kulturne dediščine, ki so jo v času posredovali naši predniki.

Inštitut za slovensko kulturo se je od svoje ustanovitve zavzemal za to, da bi bila jezik in kultura Benečije, Režije in Kanalske doline razlog za gospodarsko in družbeno rast, še zlasti ob razvijanju kulturnega turizma. S strateškim projektom *JezikLingua* je bilo postavljeno Slovensko multimedijско okno – SMO, ki je postalo privlačna točka za vse z zanimanjem za kulturo, jezik, zgodovino in okolje slovenske narodne skupnosti v Italiji. S projektom *Zborz-birk* se je ustvarilo materialni kulturi namenjeno muzejsko omrežje, v katerega so bile vključene in v njem razstavlje-

ne tudi že prej uresničene zbirke. Gre za dela, ki so zelo pomembna za naše ozemlje. Če jih uskladimo in povežemo z drugimi najprivlačnejšimi pobudami iz italijansko-slovenskega obmejnega pasu, lahko postanejo pomembne in privlačne turistične točke.

S finančnimi sredstvi, ki so predvidena po 21. členu zaščitnega zakona za slovensko manjšino 38/2001, bo inštitut z namensko promocijsko kampanjo poskrbel, da bodo SMO in muzejske zbirke vsem znani in da bodo ob pomoči usposobljenega osebja trajno odprti.

Spoštovani etnologi, nocojšnji posvet o kulturnem turizmu vam bo prikazal sliko pobud, ki so v teku v Kanalski dolini, Režiji, Terski dolini, Nadiških dolinah in Posočju. Razen predstavnice Fundacije Poti miru v Posočju iz Kobarida so vsi predavatelji člani našega inštituta in to je dokaz, koliko zanimanja vlaga inštitut v to področje. Nekatere pobude, ki vam jih bodo predstavili, so pionirske in ljubiteljske, pa vendarle izhajajo iz močne želje, da bi ovrednotili premoženje materialne kulture teh krajev. Mogoče bo potreben še dodaten napor, da bomo, tudi z vašo pomočjo, zmogli kakovostni skok, s katerim bi ob primer- ni promociji te pobude lahko začele predstavljati dodatno privlačnost tega območja.

KANALSKA DOLINA

S prispevkom na tukajšnjem posvetu želim spregovoriti v imenu slovenskega Združenja don Mario Cernet s sedežem v Ovčji vasi v Kanalski dolini. Nekateri izmed vas ste nas že spoznali. Naše združenje, ustanovljeno že leta 1997, ki smo ga v zadnjih letih oživeli, je v glavnem kulturno-izobraževalna ustanova. Deluje z namenom, da bi postalo kontaktna točka za vsakogar, ki se zanima za zaščito in ovrednotenje slovenske kulture v Kanalski dolini. Ohranja in goji zanimanje za slovenski jezik z njegovimi krajevnimi različicami, šege, glasbo, kulturo, toponomastiko in zgodovino. Organizira tečaj slovenskega jezika za odrasle, prizadeva si za ohranjanje slovenskih šeg in slovenskega petja, za prisotnost slovenščine na cerkvenem področju in v javnosti na splošno. Združenje si stalno prizadeva tudi za ustanovitev trojezične šole v Kanalski dolini, saj je na šolskem področju slovenščina prisotna le nekaj ur na teden. Naša ustanova je torej predvsem kulturno-izobraževalna. Turistične ustanove Kanalske doline za zdaj še ne razpolagajo z razvito ponudbo za turiste, ki se zanimajo za zgodovino doline in za življenje tamkajšnjih jezikovnih manjšin.

Vsi vedo, da v Kanalski dolini poleg italijanščine govorimo slovensko, nemško in furlansko, razen strokovnjakov pa malo ljudi ve, kako je zgodovinsko prišlo do tega in kaj je ohranjeno še dandanes. Turisti, ki jih to zanima, na domačih turističnih zavodih tovrstne ponudbe ne najdejo, zato se skupine turistov in ustanove, še posebej iz Slovenije, večkrat obrnejo na naše združenje. Skupine, ki prihajajo predvsem iz Slovenije, najbolj zanima življenje slovenske skupnosti in največkrat se ustavijo za celodnevno oziroma za poldnevno ekskurzijo. Moram priznati, da sem se, ko sem se prvič pripravljaj na spremljanje skupine turistov po Kanalski dolini, večkrat spraševal, ali imamo v Kanalski dolini zadostno ponudbo za celodnevno ekskurzijo z oziroma na zgodovino jezikovnih skupnosti. V okviru prve ekskurzije pa smo si v enem dnevu lahko ogledali le največje, nekdanje pretežno slovenske vasi v Kanalski dolini oziroma bolj ali manj polovico Kanalske doline. Torej bi si upal trditi, da bi v Kanalski dolini imeli zadostno ponudbo za dvodnevno ekskurzijo, seveda če bi imeli osebje, izobraženo v skladu z veljavnimi predpisi, da bi lahko sprejema-

* Luciano Lister, dipl. slavist in germanist, Združenje don Mario Cernet / Associazione Združenje don Mario Cernet, Trg/Piazza della Chiesa 10, Ovčja vas/Valbruna (Videm/Udine), Italija; zdruzenje.cernet@gmail.com.

Črni poročni čevlji s spletne strani projekta Zborzbirk, Zgodbe in podobe (pripovedovala Maria Moschitz, snemala/spraševala/zapisovala Nataša Gliha Komac).

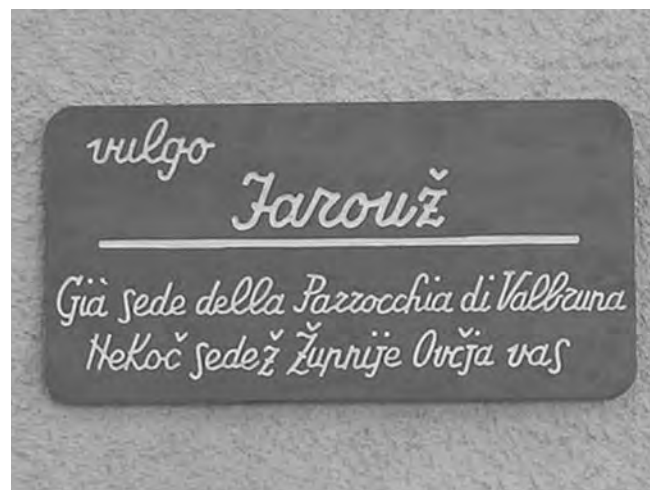
Foto: Elisa Kandutsch, Žabnice 2014. Dostopno na: <http://zborzbirk.zrc-sazu.si/sl-si/zgodbeinpodobe/zgodbe.aspx>.

lo skupine. Zakonsko je namreč to področje urejeno tako, da moraš za poklicnega vodnika ali spremljevalca opraviti izpit in biti vpisan v register. Seveda pa ti taka izobrazba ne nudi znanja o uradno priznanih manjšinah v Italiji niti z njo ne pridobiš znanja domačega narečja in poznavanja ljudskih navad, kar bi bilo za vodenje po naših krajih nujno potrebno. Vse to ovira razvoj kulturnega turizma in nastajanje novih delovnih mest za mlade, ki naj bi imeli delovno priložnost zaradi rabe domačih manjšinskih jezikov.

Podobne, če ne skoraj iste stvari doživljajo tudi v Slovenskem kulturnem središču Planika (SKS Planika), slovenski izobraževalni ustanovi v Kanalski dolini s sedežem v Ukvah, ki redno deluje od leta 1997 naprej. Središče Planika organizira tečaje slovenščine za otroke in mladince, sodeluje s tamkajšnjo podružnico Glasbene matice in se ukvarja s kulturno, izobraževalno in publicistično dejavnostjo. V prostorih središča SKS Planika v Ukvah je urejena Slovenska knjižnica Salvatore Venosi, katere fond obsega prek 10.000 enot, v njej je tudi zapuščina slovenskega jezikoslovca in etnologa prof. Janeza Dolenca. Središče SKS Planika tudi sprejema in spremlja skupine po Kanalski dolini. To so predvsem dijaki in študentje iz Slovenije.

Ugotavljajo pa, da skupine največkrat nimajo vedenja in informacij o življenju in prisotnosti Slovencev v Kanalski dolini in v zamejstvu sploh. Nekdaj je bilo tega več, a kot so povedali pri Planiki, so se odločili, da bodo sprejemali le skupine, ki se v dolini ustavijo za vsaj nekaj ur. Dogaja se namreč, da si izletniki želijo ogledati čim več in je tako Kanalska dolina le nekajminutna postojanka na poti mimo Rateč prek Benečije do Gorice ali pa se namenijo prepotovati celo Koroško v enem samem dnevu.

V Kanalski dolini ob drugih muzejih deluje največja ustanova na kulturnem področju, to je Etnografski muzej s se-

Sedež Združenja don Mario Cernet v Ovčji vasi. V Kanalski dolini na mnogih hišah najdemo napis s hišnim (vulgo) imenom. S tem želijo domačini obiskovalcem pokazati svojo identiteto in jo ohraniti tudi za prihodnje rodove.

Foto: Luciano Lister, 2015.

dežem v Beneški palači v Naborjetu. Tamkajšnja muzejska zbirka pripoveduje o etnografiji, geologiji in prazgodovini Kanalske doline. Ob tem pripoveduje tudi o Trbiškem gozdu / Foresta di Tarvisio ter o domačih šegah in navadah. Muzejska zbirka je zelo raznolika in bogata. Priložnostno so na razpolago brošure s predstavitev zbirke v slovenščini in nemščini, osrednjo vlogo ima italijanščina.

Pred kratkim pa je tam prišlo do spodbudne novosti. Etnografski muzej v Beneški palači si bo od zdaj naprej možno ogledati tudi z avdiovizualnim vodičem v slovenščini in nemščini. Dvorane v Beneški palači po novem razpolagajo z 42 kodami QR, ki jih lahko uporabite s pametnim telefonom. Ko z napravo preberete kodo, se vam pokažejo informacije, ki so v njej zapisane. V Beneški palači imate s temi kodami dostop do videov s predstavitvami posameznih dvoran (razstavnih prostorov) v italijanščini, slovenščini in nemščini. Predstavitev dvoran bo tako od zdaj naprej možno poslušati v vseh manjšinskih jezikih, ki jih govorimo v Kanalski dolini in na avstrijsko-slovensko-italijanski tromeji, razen v furlanščini. Zaslugo za to pobudo imajo ob Etnografskem muzeju tudi ustanove in posamezniki, ki so sodelovali pri izvedbi tega projekta. Med ustanovami naj omenimo nemško jezikovno okence, ki deluje v okviru Gorske skupnosti za Guminško, Železno in Kanalsko dolino, in društva domačih jezikovnih skupnosti, to so društvo nemško govorečih Kanalčanov Kanaltaler Kulturverein, slovensko Združenje don Mario Cernet in Slovensko kulturno središče Planika. Celotnemu turističnemu področju v prid bi lahko to pobudo nadgradili, na primer z oznakami v domačih manjšinskih jezikih za muzejsko zbirko. Zelo cenimo dejstvo, da so se nekateri izmed vas ponudili, da bi nam pomagali opremiti naborješki muzej z večjezičnimi napisi.

Obogatitev za poznavanje in vrednotenje kulturne dediščine Kanalske doline je prinesel tudi projekt *Zborzbirk*, v katerem je Slovensko kulturno središče Planika sodelovalo z virtualno zbirko Glasovi Kanalske doline. Gre za virtualni prikaz oblačilne kulture na tem območju, ki jo je na pobudo Marie Moschitz od leta 2003 raziskovala skupina jezikoslovcev in domačinov na poletnih raziskovalnih taborih. V okviru taborov je nastala tudi monografija Karmen Kenda-*Jež Shranili smo jih v bančah: Slovski prispevek k poznavanju oblačilne kulture v Kanalski dolini* (SKS Planika Kanalska dolina, Slori in Inštitut za slovenski jezik Frana Ramovša, 2007). Popise predmetov z izrazjem je vnašala,

jezikovno pregledala in uredila Nataša Gliha Komac, popisovala jih je tudi Elise Kandutsch, urednik fotografije pa je bil, kot pri vseh zbirkah v projektu, Andrej Furlan. Osebo mislim, da bi v Kanalski dolini potrebovali usklajen nastop kulturnih in turističnih ustanov tudi na turističnem področju, še posebej zato, ker je kulturna zgodovina Kanalske doline že od nekdaj deležna precejšnje pozornosti. Za zdaj dejansko predstavlja neizkoriščen potencial. Kulturne ustanove razpolagajo z znanjem o domači zgodovini, domačih jezikih in navadah, turistične ustanove pa z znanjem o turističnem področju. Sodelovanje pa bi lahko imelo dolgotrajne pozitivne posledice.

MUZEJ REZIJANSKIH LJUDI

Kulturne raziskave in turizem

Kulturno društvo Muzej rezijanskih ljudi / Associazione Culturale Museo della gente della Val Resia je bilo ustanovljeno leta 1995 z namenom varovanja, vrednotenja in promocije rezijanske kulture in značilnosti načina življenja ljudi v dolini Rezije. Društvo se posveča ohranjanju, varovanju, raziskavam in razstavam etnografskih predmetov, ki so od leta 1998 zbrani v muzeju, imenovanem Náš Muzeo. Ta stalna etnografska zbirka se nahaja v Bili, v vaškem predelu Poje v leseni montažni baraki, ki je bila tam postavljena po potresu leta 1976, in prikazuje zgodovino in kulturo doline. Različne tematike so predstavljene s predmeti, povezanimi s poljedelskimi opravili, tradicionalnimi oblačili in krajevnimi obrtmi. Kulturno društvo Muzej rezijanskih ljudi je z večletnimi raziskavami po celotnem ozemlju reševalo in ohranjalo predmete ljudske umetnosti in izdelkov krajevnih rokodelcev, ki so bili v 20. stoletju, v obeh svetovnih vojnah in potresih v letu 1976, večinoma izgubljeni in uničeni.

Zbirka, ki danes vsebuje okrog 500 predmetov in je v največji meri nastajala zaradi občutljivosti in zavzetosti prebivalcev Rezije, ki so darovali predmete ali jih v njej shranili, priča o zgodovini vasi in celotne pokrajine, o razvoju in spremembah tradicionalnih oblik življenja in krajevnih kulture. Poleg značilnih predmetov, ki ustvarjajo prostore doma, kot sta kuhinja in soba, so v muzeju našli mesto tudi posebni razdelki za rokodelsko orodje, življenje in delo pastirjev in tkanje. Ti predmeti, med katerimi so nekateri na ogled samo na začasnih razstavah, posredujejo predvsem mladim generacijam znanje o preteklosti doline in o tradicionalnih oblikah življenja njenih prebivalcev.

Dejavnost muzeja se poleg zbiranja demo-etno-antropo-

loško zanimivega gradiva osredinja na odkrivanje novih podatkov ter globlje razumevanje tradicionalne kulture in govornice predmetov. V muzeju so shranjeni različni kosi kot kredence, postelje, zibke in poslikane poročne skrinje, značilne za tradicionalno rezijansko umetno rezbarstvo. Te skrinje, *bankavi* v rezijanskem narečju, so bile v prejšnjih stoletjih v Reziji zelo razširjene in so bile nujne pri ustvarjanju novega bivališča. V teh lesenih skrinjah je bila izvirno shranjena nevestina bala. So med redkimi primeri najstarejšega pohištva tradicionalnih rezijanskih hiš, a po vseh potresih leta 1976, nepredvidljivih zapletih in poškodbah, ki so v potresih in naslednjih letih dokončno uničili značilno stavbarstvo, se jih je le malo ohranilo.

Te skrinje so različnih oblik in velikosti. Manjše in preprosteje so v domovih prvotno uporabljali za shranjevanje žit in zrnja (pozneje pa predvsem za pšenično in koruzno moko). Večje, večinoma okrašene, praviloma tudi istih mer in, kot se zdi, izdelane »serijsko«, pa so bile namenjene spravljaju poročne bale in zanje je bilo mesto v spalnici. Sestavljene so bile preprosto, iz lesenih smrekovih osi, v notranjosti pa so imele, navadno na levi strani, predalček (*pradilec*) za shranjevanje manjših ali dragocenejših reči. Glede na primerke iz furlanskih, koroških in slovenskih muzejev je bila večina teh skrinj po prednji strani, straneh in pokrovu poslikana s tankim slojem barve, ki jih je, sicer preproste in revne, napravil dragocenejši. Umetnost zaljšanja in krašenja predmetov s poslikavami je poznana v vsem alpskem loku. Zelo verjetno se je slikano okraševanje pohištva rodilo in razvijalo tudi v dolini Rezije že od 16. stoletja, o čemer pričajo nekateri notarski akti (predvsem inventarji) iz tega časa.

* Sandro Quaglia, muzejski kustos in turistični delavec, Muzeo tih rozajanskih ljudi / Muzej rezijanskih ljudi / Kulturno društvo Muzej rezijanskih ljudi / Associazione culturale Museo della gente della Val Resia, Via Udine 12, 33010 Rezija/Resia (Videm/Udine), Italija; muzej@rezija.com.